

Н.В. Кондратюк, викладач

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВИРОБНИЦТВА НАСІННЯ СОНЯШНИКУ
В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки важливим фактором виробництва стає забезпечення конкурентоздатності виробленого товару на національному та світовому ринках. Якщо оцінювати виробництво насіння соняшнику з позиції конкурентоздатності, то для сільськогосподарських підприємств України даний вид продукції за останні роки став найбільш прибутковим через високий на нього попит в країні та за кордоном. Позиціонуючи українських виробників на світовому ринку, відмітимо, що в 2009/2010 маркетинговому році, ними реалізовано на світовий ринок 2,5 млн т соняшnikової олії, що склало близько 60 % усього світового експорту. Національна переробка насіння соняшнику теж має сильну орієнтацію на експорт - за кордон продано більше 80 % обсягу соняшnikової олії, виробленої українськими заводами, що склало 2,9 млн т. На 2012 р. експорт української олії налагоджено в 64 країни світу [5]. Постійне зростання світового попиту на ринку олії ставить перед сільськогосподарськими виробниками завдання пошуку резервів як щодо розвитку технології виробництва, так і щодо подолання проблем, які виробництво соняшнику створює для національного сільського господарства. Основною з них стає виснаження ґрунтів та монокультуризація виробництва. Дослідження питань ефективної організації виробництва соняшнику в рамках захисту національних інтересів для сучасних ринкових умов стає надзвичайно важливим для науки та практики на даний момент в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних і практичних аспектів виробництва соняшнику займаються багато науковців, зокрема відомі вітчизняні вчені-економісти: В.Я. Амбросов, В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, О.В. Воронянська, П.І. Гайдучий, М.В. Гладій, О.Д. Гудзинський, Ю.В. Домашенко, І.І. Лукінов, Л.О. Мармуль, П.Т. Саблук, М.Й. Хорунжий, Л.Г. Чернюк, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин. Незважаючи на значну кількість досліджень з даної проблеми, зміни в аграрному ринку створюють ряд нових проблем з формування та функціонування соняшnikового підкомплексу в Україні,

оскільки необхідно постійно шукати більш досконалі концепції збалансованого розвитку всіх ланок виробничого процесу на основі ринкового механізму господарювання з урахуванням передових інновацій.

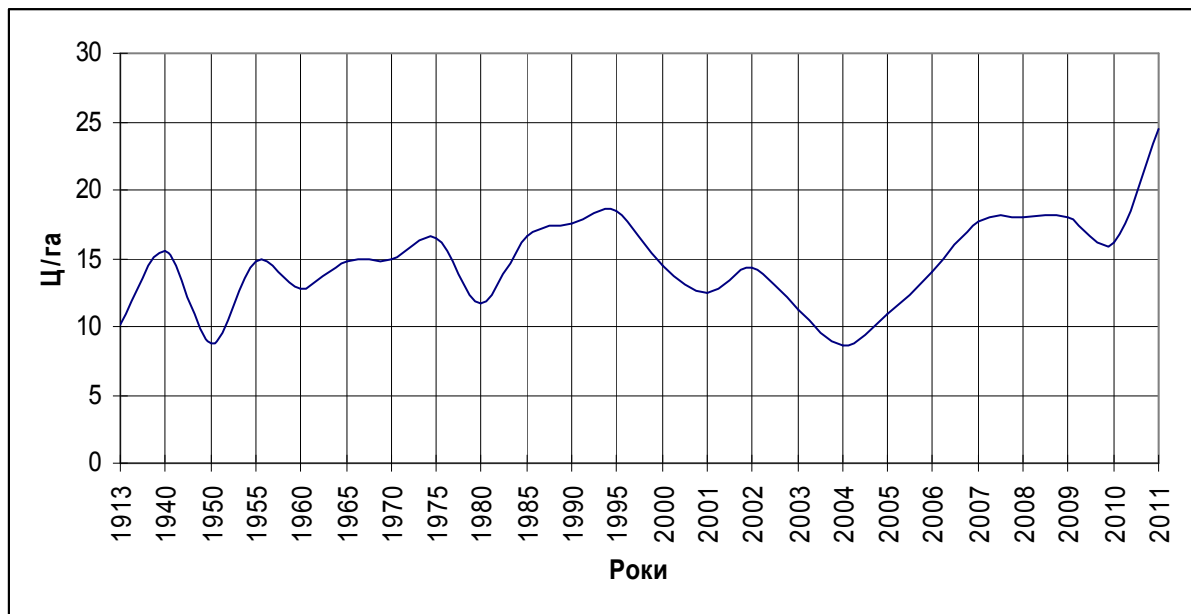
Формулювання цілей статті. Основною метою нашого наукового дослідження є визначення зміни обсягів виробництва соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Харківської області та факторів, що впливають на нього.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з постійним зростанням світового попиту на олійні культури аграрії в роки незалежності України традиційно розглядають виробництво соняшнику як стабільну прибуткову галузь сільськогосподарського виробництва. Соняшник як високоенергетична продовольча культура відіграє провідну роль у виробництві продуктів харчування та кормів. Проте, як відомо, для прибуткового ведення господарювання необхідна стабільна та обґрунтована цінова політика на продукцію сільськогосподарського виробництва.

Високий попит на насіння соняшнику та продукти її переробки на національному та світовому рівнях вимагає постійного нарощування обсягів виробництва. За умови, що збільшення обсягів продукції можливе лише екстенсивним або інтенсивним шляхом, сільськогосподарські виробники, в основному, зорієнтовані на екстенсивний варіант нарощування обсягів виробництва – збільшуючи площі соняшнику за рахунок відмови від вирощування частини культур та ігнорування традиційної для Лісостепу сівозміни.

Особливо інтенсивно процес нарощування площ соняшнику став спостерігатися з переходом економіки України на ринкові відносини і проголошенням незалежності в 1991 р. Так, в Харківській області щорічно в період 1990-2011 рр. посівна площа соняшнику зростала, в середньому, на 172,7 га. В порівнянні з 1990 р. в 2011 р. посівні площі культури збільшились в 2,7 рази. Нарощування площ відбувається постійно, унаслідок чого на 2011 р. у структурі ріллі посівні площі під соняшник в області займають 19,4 %[5].

Важливим фактором збільшення виходу продукції для галузі рослинництва залишається врожайність вирощуваних культур. Якщо оцінювати динаміку урожайності соняшнику, на основі даних рисунка, слід зазначити, що коливання в даному показникові носять досить циклічний характер. Піки врожайності припадають на сприятливі роки – 1940, 1975, 1995, 2007-2008 та 2011рр.

Динаміка урожайності соняшнику в сільськогосподарських підприємствах Харківської області в 1913-2011 рр.*

Враховуючи те, що виробництво соняшнику не завжди супроводжується інтенсифікацією, а в основному ведеться шляхом екстенсивних технологій, необхідно впроваджувати інновації, які забезпечать підвищення врожайності цієї культури та валові збори, що більш повно задовольнить потребу переробних підприємств. Без застосування сучасних технологій вирощування та переробки соняшнику, наукового обґрунтування напрямів підвищення ефективності його виробництва, механізму регулювання взаємовідносин у регіональному підкомплексі не можна розраховувати на одержання високих урожаїв, позаяк природна родючість ґрунтів, яка з року в рік вичерпується, не забезпечить приріст валових зборів цієї культури.

Завдяки виведенню високопродуктивних гібридів в останні роки вдалося досягти зростання урожайності та вмісту олії, відповідно і збільшення частки цієї олійної культури у загальносвітовому виробництві. За середніми показниками в Україні протягом 2008-2010 рр. урожайність соняшнику становила 1,50-1,53 т/га. Проте на практиці у розвинених господарствах, за дотримання основних технологічних та агротехнічних норм, урожайність може досягати 2,5-3,5 т/га, як це було у 2009-му. За такого рівня урожайності Україна могла б обійти США та Аргентину й наблизитися до рівня країн ЄС-27, який становив 1,78-1,90 т/га. Серед Європейських держав однією із провідних країн за технологією

* Опрацьовано автором на основі статистичних даних.

вирощування соняшнику є Франція, де надзвичайно добре розвинена селекція соняшнику, сприятливі кліматичні умови та високий рівень агротехніки забезпечують належну урожайність цієї культури[4].

Останній період в Харківській області – з 2007 по 2011 рр. зростання урожайності є постійним і досягається не лише за рахунок сприятливих природних факторів, а й за рахунок того, що виробники нарешті-таки звернули увагу на прогресивні технології, зокрема, на використання більш продуктивних сортів соняшнику, які до того ж є стійкими до шкідників та хвороб. Найбільш популярними є гібриди Український F1, Українське сонечко, Еней, Хортиця, Харківський 49, Харківський 58, Погляд, Зустріч, Світоч, Сувенір, Михаїл, Лейла, Алліум, Флай, PR 63A90, Мирослав. У разі вирощування таких сортів і гібридів відпадає необхідність в застосуванні профілактичних обприскувань рослин фунгіцидами. Використання стійких гібридів і сортів не тільки заощаджує витрати на фунгіциди, але й, що найважливіше, відвертає небезпеку забруднення навколишнього середовища та продуктів урожаю токсичними речовинами[1].

Сівба соняшнику гібридним насінням дозволяє одержати врожай на 20-30 % вище порівняно з районованими сортами. Гібриди більш стійкі до хвороб, рослини однакові за висотою та розмірами кошиків, раніше досягають, а отже, сприяють збиранню врожаю у більш ранні строки, зменшують втрати насіння, підвищують його якість. У багатьох агроформуваннях велика увага приділяється запиленню соняшнику за допомогою бджіл, а тому під час цвітіння рослин поряд з використанням своєї пасіки запрошують бджолярів-любителів з таким розрахунком, щоб на кожний гектар посіву припадало до двох бджолосімей.

Одним з основних резервів підвищення ефективності вирощування соняшнику є широке впровадження інтенсивної та індустріальної технологій, які мають переваги перед традиційною. Також в технології вирощування стали використовувати не просто підживлення, а спеціалізовані добрива, наприклад, «Нутривантом Плюс™ олійний», позакоренево підживлювати соняшник у фазі трьох-чотирьох пар листків дозою 2 кг/га та у фазі шести-восьми пар листків дозою 3 кг/га. Ця технологічна схема на оптимальних мінеральних фонах забезпечить приріст врожайності соняшнику інтенсивного типу не менше 7-10 ц/га. В окремих випадках, зважаючи на спрощення технології вирощування соняшнику в Україні, рекомендується проводити підживлення «Нутривантом Плюс™ олійний» одноразово у фазі шести-семи пар листків дозами 3-4 кг/га за обов'язкового об'єму робочого розчину 220- 250 л/га. Однак таке підживлення забезпечує приріст врожайності соняшнику лише

4-5 ц/га. Проведені наукові дослідження Інститутом землеробства УААН, засвідчили найвищий приріст врожайності соняшників сорту «Еней» - 12,6 ц/га (на господарському фоні проти необроблюваного контролю) за дворазового підживлення «Нутривантом Плюс™ олійний». Де перше підживлення проводилось у фазі 3-4 пар листки дозою 2 кг/га та у фазі 6-7 пар листків дозою 3 кг/га. На цьому ж варіанті було отримано врожайність соняшнику 50,8 ц/га і кожна витрачена гривня Нутривант Плюс™ олійний» забезпечила окупність 8,1 грн [4].

Інтенсивне виробництво насіння соняшнику дає змогу Україні виступати повноправним гравцем на ринку цієї продукції у світі, оскільки за останні десятиріччя частка виробництва соняшнику в Україні відносно світового рівня зростала від 11,3 % (1990 р.) до 22,2 % (2010 р.). В наслідок збільшення обсягів виробництва, в Харківській області у 2011 р. на одну особу виробництво соняшнику склало 332 кг, що на 254 кг більше показника 1990 р. [6]. У споживанні рослинних олій в Україні переважає соняшникова олія, яка використовується населенням як один з основних продуктів харчування, а також виступає в якості сировини для одержання різної продукції (майонезу, консервів та ін.) Слід зазначити, що 90% населення України віддають перевагу саме соняшниковій олії. Ще за радянських часів більшість українців звикли до нерафінованої олії жовтого, майже оранжевого відтінку із запахом смаженого насіння. Цю традицію підтримує і український ДСТУ, який серйозно відрізняється від світового стандарту: два найважливіших показника – кислотне та перекисне число в Україні вище в кілька разів [2].

Усіма категоріями господарств Харківської області вироблено в 2011 р. 913,1 тис. т соняшнику, у порівнянні з 2010 р. валовий збір соняшнику збільшився – на 29,9 %. Тобто, нарощування посівних площ під культурою так і залишається головним чинником збільшення обсягів виробництва [6].

Висновки. За сучасного розвитку науки та техніки високі урожаї сільськогосподарських культур у світі та Україні стають більш реалістичними. Але за таких умов особливо актуально постає питання якості та рентабельності продукції. Тому оптимальне комбінування та розробка адаптованих до умов регіону складових технологій вирощування сільськогосподарських культур з найбільшою ефективністю виробництва дасть змогу отримувати конкурентоспроможну продукцію, і в результаті, буде кінцевим чинником розвитку сільського господарства України.

Бібліографічний список: 1. Андрієнко О. Не такий страший соняшник як його малюють / О. Андрієнко, І. Семеняка // Агробізнес

сьогодні № 11 (210) червень 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/460.html?ed=41>.
2. ДСТУ 6068:2008 Насіння соняшнику. Сортові та посівні якості. Технічні умови. [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://lindex.net.ua/ua/shop/bibl/500/doc/3928>. 3. Офіційні новини асоціації / Асоціація «Украоля пром.». – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukroilprom.org.ua/qw.php?page=newsukr&count=1>.
4. Сайко В.Ф. Системи обробітку ґрунту в Україні / В.Ф. Сайко. – К.: ВД ЕКМО, 2007. – 44 с. 5. Україна у цифрах у 2011 році / упоряд. О.Г. Осауленко. – К.: Держ. служба стат. України, 2012. – 520с.
6. Харківська область у 2011 році / За ред. Мамонтової О.Г. – Гол. упр. стат. у Харк. обл., 2012. – 582 с.

Кондратюк Н.В. Современные тенденции производства подсолнечника в сельскохозяйственных предприятиях Харьковской области. Сделан анализ объемов производства подсолнечника, изменений в урожайности и валовом сборе по Харьковской области и по Украине в целом. Предложены варианты интенсификации производства семян подсолнечника

Kondratyuk N. Current trends of production of sunflower in the agricultural enterprises of the Kharkov region. The analysis of outputs of sunflower, changes in productivity and gross collecting on the Kharkov region and across Ukraine as a whole is made. Options of an intensification of production of seeds of sunflower are offered